

НЕПЕРЕБОРНА СИЛА, ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БЕЗ ВИНИ

Немцева Аліна Олексіївна, аспірант кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ *Мироненко В.П.*

Цивільне законодавство України передбачає коло обставин, наявність чи відсутність яких може звільнити заподіювача шкоди від обов'язку відшкодувати шкоду або зменшити обсяг відшкодування.

Підставою звільнення заподіювача шкоди від обов'язку відшкодувати потерпілому збитки є юридичні факти, які можна поділити на дві групи:

- 1) юридичні факти, які повністю звільняють заподіювача від відшкодування збитків (непереборна сила та умисел потерпілого);
- 2) юридичні факти, що звільняють заподіювача від такого відшкодування частково (груба необережність потерпілого та майновий стан заподіювача).

Однією із безумовних підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності є дія непереборної сили, про що зазначено в ст. 617 ЦК України.

Стаття 617 ЦК України встановлює дві основні підстави звільнення особи, яка порушила зобов'язання, від відповідальності. Такими обставинами є випадок та непереборна сила. Доведення наявності випадку або непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання. Саме вона має подавати відповідні докази в разі виникнення спору.

Під випадком «casus» в практиці розуміються будь-які діяння, не викликані чітким наміром або необережністю, тобто відсутність вини порушника. Випадковою можна визнати обставину, яку не можна передбачити та попередити при застосуванні обов'язкової для боржника обачності, хоча вона могла б бути передбачена та попереджена, якщо б боржник віднісся до свого зобов'язання з більшою обачністю, ніж та, до якої він був зобов'язаний або якщо на місці боржника була б інша особа.

Такий підхід щодо суб'єктивної неможливості передбачити, а отже і попередити діяння, що викликало невиконання або неналежне виконання зобов'язання, дозволяє відмежувати випадок від непереборної сили (форс-мажор). Поняття та ознаки непереборної сили розкриваються у п. 1 ч. 1 ст. 263 ЦК України.

Непереборною силою визнається надзвичайна або невідвортна за даних умов подія. Як підстава звільнення особи, що порушила зобов'язання, від відповідальності непереборна сила характеризується двома ознаками.

По-перше, це зовнішня до діяльності сторін обставина, яку сторони, хоча б навіть і передбачили, але не могли попередити. До таких обставин, як правило, відносять стихійні лиха (землетрус, пожежі) та соціальні явища (війни, страйки, акти владних органів тощо).

По-друге, ознакою непереборної сили є її надзвичайність, що означає, що це не рядова, звичайна обставина, яка хоча і може спричинити певні труднощі для сторін, але не виходить за рамки буденності (таяння снігу в горах, щорічні сезонні мусонні дощі тощо), а екстраординарна подія, яка не є звичайною. Проте, у сучасних господарських договорах до кола обставин непереборної сили прийнято відносити і ряд інших обставин.

У статті 617 ЦК України також встановлюється перелік подій, настання яких не буде вважатися випадком, а отже не звільняє особу, що порушила зобов'язання, від відповідальності. До таких подій відносяться:

- недодержання своїх обов'язків контрагентами боржника (кредитор не має нести негативні наслідки відносин між боржником та його контрагентами);

- відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання (вступаючи у договірні відносини, боржник несе відповідні ризики та має замінити відсутні товари на інші або вчинити інші заходи щодо належного виконання зобов'язання);

- відсутність у боржника необхідних коштів (дана обставина слідує із загального розуміння грошей як родових речей і відомого ще з римських часів постулату, що «рід не гине»).

Відповідальність без вини – це фактично відповідальність за «казус», тому казус не є підставою звільнення від безвинної відповідальності, на відміну від непереборної сили. Існує тонка межа між казусом і непереборною силою, тому ці поняття треба розмежовувати. Казус як суб'єктивний випадок, характеризує поведінку зобов'язаної особи, є об'єктивно переборним і виникає лише у силу зумовленої конкретною ситуацією обмеженості інтелектуально-вольових можливостей суб'єкта. Натомість об'єктивний випадок (непереборна сила), на відміну від казусу, постає як результат зовнішнього впливу і настає неминуче – незалежно від взагалі будь-яких зусиль, що їх реально можна було б докласти з метою усунення цього впливу.

Непереборна сила відноситься до категорії відносних понять, оскільки те, що невідворотне при одному рівні розвитку науки і техніки, повністю відворотне за інших умов. Отже, суд, визначаючи можливість віднесення явища до непереборної сили, повинен з'ясувати усі конкретні обставини заповняння шкоди в даному випадку, зокрема місце, час та інші обставини.

Список використаних джерел:

1. Кравцов А. Поняття непреодолимой силы // Советская юстиция. – 1966. – №17 – С. 18.
2. Цивільний кодекс України // <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/435-15>

ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ

Дмитриченко Галина Миколаївна, здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

В умовах розвитку в Україні ринкової економіки деякі інститути цивільного права набувають все більшого значення, насамперед, це стосується тих інститутів, що втілюють у собі інструменти, засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів (робіт, послуг). До таких належить географічне зазначення (географічне зазначення походження товару).

Виходячи з того, що Конституція України як Основний Закон держави визначає основи політичної, економічної і правової систем, а також основоположні засади забезпечення прав і свобод людини, в межах цієї роботи поставлено за завдання дослідити конституційні засади правового забезпечення права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Вихідним положенням для такого дослідження є позиція Конституційного Суду України, висловлена в його Рішенні від 12 лютого 2002 р. № 3-рп/2002, згідно з якою Конституція України як головне джерело національної правової системи є базою поточного законодавства. Вона надає можливість урегулювання певних суспільних відносин на рівні законів, які конкретизують закріплені в Основному Законі положення (пункт 3.1 мотивувальної частини Рішення [1]).

У праві географічне зазначення віднесено до об'єктів інтелектуальної власності. На це чітко вказує стаття 420 Цивільного кодексу України. Загальні положення щодо права інтелектуальної власності на географічне зазначення вміщені у главі 45 цього Кодексу.

Конституція України містить кілька положень, що безпосередньо спрямовані на регулювання відносин, пов'язаних із інтелектуальною власністю. Так, у частині першій статті 41 зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Загальний зміст цієї статті вказує на те, що вона присвячена праву приватної власності (в сенсі речового права). У науці конституційного права поширеним є віднесення його до основних економічних прав людини [2, с. 285-286].